

GEFAD / GUJGEF 32 (2): 537-555 (2012)

Çocuk Edebiyatı ve Eğitimi Açısından *Hayriyye*

A Study of *Hayriyye* from the Point of Children's Literature and Education

Gıyasettin AYTAS¹, Eda Nur KARAKUŞ AKTAN²

¹Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, giyaytas@gazi.edu.tr

²Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, edanurkarakus@gazi.edu.tr

ÖZ

*Çocuk edebiyatı ve çocuk eğitimiyle ilgili günümüzde dikkat çekici çalışmalar yapılmaktadır. Eski dönemlerde de tam anlamıyla bu konulara yönelik olmasa da çocuğu dikkate alan çalışmaların yapılmış olduğu bilinmektedir. Bu konularla ilgili çalışmalara daha çok Batı ülkelerinde fazla yer verildiği görülmektedir, özellikle Fransız ve İngiliz yazarlarının kaleme aldıkları yayınlar dikkat çekici olmuştur. Türk edebiyatında çocuğa yönelik yayınların geçmişi çok eski olmamakla birlikte, Türk kültüründe "çocuk" her zaman önemli bir yer tutmuştur. Sözlü ve yazılı eserlerde birçok yazar, şair ve eğitimci, çağdaş çocuk eğitimi anlayışıyla tam olarak paralellik göstermese de bu çocuk edebiyatına ve eğitimine yer vererek konuyla ilgili eserler kaleme almışlardır. Bu sanatçılarımızdan biri de 17. yüzyıl şairlerinden olan Nâbî'dir. Nâbî, çocuk eğitimi konusıyla ilgili *Hayriyye* adlı eseri kaleme almıştır. Bu çalışmada, çocuk eğitimi konusunu üzerinde durularak geçmişten günümüze çocuk eğitimi konusu değerlendirilmiş ve Nâbî'nin *Hayriyye* adlı eseri çocuk eğitimi açısından ele alınarak incelenmiştir.*

Anahtar Kelimeler: Çocuk Edebiyatı, Çocuk Eğitimi, Nâbî, *Hayriyye*.

ABSTRACT

*A number of interesting studies are currently conducted on children's literature and education. It is a known fact that there were studies in the past that dealt with children, though not directly with these two issues. It appears that early studies on these issues were of Western origin, especially the ones written by France and English writers were interesting. Although the studies on children in Turkish literature aren't so old, "children" have always had a prominent place in Turkish culture, too. In oral and written works, a number of authors, poets and educators have focused and written on children, though not in complete parallel with the contemporary perspective on children's education. One of such figures is Nâbî, a poet who lived in the 17th century. Attaching importance to children's education, Nâbî wrote *Hayriyye*. With its focus on children's education, the present paper presents an evaluation of the issue from past to present, a study of *Hayriyye* in reference to children's education.*

Keywords: Children's Literature, Children's Education, Nâbî, *Hayriyye*.

GİRİŞ

Günümüzde çocuk eğitimi konusunda yapılan çalışmalar oldukça önemli bir boyuta ulaşmıştır. Çok eski dönemlerden itibaren özellikle Batı’da, çocuk eğitiminin önemi fark edilmiş; hem edebî hem de bilimsel açıdan birçok araştırma yapılmıştır. Kimi ülkeler, çocuğun yetişkinlerden farklı olduğunu anlayıp yetişkinlerin onu kendisi için bir model olarak görme anlayışını terk etmesi gereğini dile getirerek çocuk eğitiminin farklı ve özel bir yapıya sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Dünyada çocuk edebiyatının ve eğitiminin tarihçesi büyüklerin söylediği ninniler ve anlattığı masallarla başlar. Bu anlatımlar, aynı zamanda nesilden nesile toplumun gelenek ve inançlarını aktarmak için de araç olmuştur. Her ne kadar anlatımların önemli bir kısmı büyükler için olsa da, çocuklar da kendilerine uygun olanı dinleyerek benimsemişlerdir.

15. yüzyılda İngiliz matbaacı Caxton, ilk defa İngiliz halk tabakası tarafından okunan küçük cep masalları basar. Soylular ise Horn Book adı verilen kitapları okumaktaydılar. 18. yüzyıla kadar İngiltere’de aşırı dinci bir akım, Quakerizm, çocukların sıkı bir disiplinle yetişmesini istediğinden, onlara yönelik hazırlanan kitapların önemli bir kısmı, daha çok konusunu İncil’den almıştır.

14. Lui döneminde Fransa’da yaşayan Charles Pearault, halk ağzında dolaşan masalları toplayıp, kısaltarak çocuklar için 1697 yılında bastırıldığı kitapla çocuk yayıncılığının öncüleri arasında yer alır. Bugün bile birçok ülkede sevilerek okunan Kül Kedisi, Parmak Çocuk, Mavi Sakal, Kırmızı Başlıklı Kız, Çizmeli Kedi, Uyuyan Güzel gibi eserler onun bize kazandırdığı çocuk kitaplarından birkaçıdır. Bu kitaplar, önce İngiltere, daha sonra Almanya’da basılır. Bundan sonra hem İngiltere’de hem Fransa’da çocuklar için yazılan kitaplar ortaya çıkmaya başlar.

Çocuk edebiyatının gelişiminde eğitimci yazarların katkılarını göz ardı etmemekle birlikte, tamamen eğitimcilere bağlamak da eksik bir yaklaşım olur. Meseleye bütünüyle bakmak gerekirse, çocuk edebiyatının gelişmesinde çocukların daha etkin

olduğu görülmektedir. Bilindiği gibi, bir şeye ihtiyaç duyulmadan o şeyin gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır. Çocukların kendileri için yazılı ya da sözlü kaynaklara duydukları ihtiyaç, onlara uygun eserlerin yazılması gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

DÜNYADA ve ÜLKEMİZDE ÇOCUK EĞİTİMİ ve ÇOCUK EDEBİYATI ÇALIŞMALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Çocuk eğitimi konusundaki çalışmalar 17. yüzyıl başları ile 19. yüzyıl ortalarına kadar değişik biçimlerde yapılmıştır. Bu çalışmalarda çocuğun gelecekte olması gereken nitelikleri üzerine durulmuş, daha çok dil ve dine ait değerler esas alınmıştır. Çocuklara yönelik değer eğitiminde de daha çok soru-cevap yöntemi kullanılmıştır. 18 yüzyılın ikinci yarısında kimi yazarlar, çocuk yayınlarında öğretici, eğitici geleneği sürdürmüşlerdir. 19 yüzyılda İngiliz Edward Lear tekerleme türü şiirlerden oluşan “Book of Non Sense” isimli bir kitap yazar. Bu kitapla birlikte çocuk edebiyatında karamsarlığın yerini neşe ve eğlence alır. Uzun süre, çocuklar için ve çocuğa göre eserler kaleme alınmamakla birlikte, konuyla ilgili ilk ciddi çalışmayı Jean Jacques Rousseau yapmıştır. Yazarın kaleme aldığı Emilie adlı eseri, hem çocuk eğitimi hem de çocuk edebiyatının ilk örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak, bu eser yanlış anlaşılabilir bir şekilde birbirini ardı sıra çocuklara yönelik didaktik eserler kaleme alınır.

Jean Jacques Rousseau Emilie’yi kendi çocukluğunu ve buradan elde ettiği birikimi esas alarak kaleme alır. Rousseau, eğitime ve eğitimin uygulama biçimine özel bir önem verir. Model olarak seçtiği Emilie’de “Nasıl bir çocuk yetiştirilir?” sorusunun cevabını aramanın yanında, bu yetiştirmede babanın ve annenin rolü de ortaya konulmaya çalışılır.

Rousseau ile aynı dönemde yaşayan Nabî de çocuk eğitimi ve çocuğun yetiştirilmesinde sorumluluk sahiplerinin rollerini ortaya koyarken model olarak oğlu Ebü’l-Hayr Mehmet Çelebi’yi esas alır. Her iki yazar da kendi eğitim ve çocuk yetiştirme anlayışlarını farklı biçimlerde ortaya koymuş olurlar.

Türk kültüründe ve geleneğinde “çocuk” her zaman önemli bir yer tutmaktadır. Her ne kadar Batılılaşma süreci ile birlikte çocuk eğitimi ve edebiyatına yönelik çalışmaların başladığı iddia edilse de, bizde özel olarak çocuğa yönelik olmasa da çocuklara özel bir önem verildiği bilinmektedir. Çocukları geleceğin önemli görevlerini üstlenecek yetişkinler olarak gören atalarımız, bu bağlamda yüzlerce deyim ve atasözü üretmişlerdir.

Aile, çocuğun hayatında ilk önemli okuldur. Ailesinden öğrendiklerini ömür boyu sürdüren bireyin çocukluk dönemi hayatında belirleyici role sahiptir. Çocuğun ilk öğretmeni de annedir. Türk kültüründe kullanılan “Yuvayı dışı kuş yapar.” sözü, annenin yerini ortaya koymaktadır. Annenin öneminin yanında, babanın da çocuk eğitiminde rol sahibi olduğu göz ardı edilmemelidir. “Kız anasından sofrayı düzmeyi öğrenir”ken, oğlan da “babasından öğrenir sohbet gezmeyi.” Bütün ailelerin en büyük amacı, çocuğuna iyi bir eğitim ve terbiye verebilmektir. Bu yüzden çocuğun gelişim dönemleri ve karakteristik özellikleri iyi tahlil edilerek büyüme evrelerinde yerinde ve doğru müdahaleler yapılmalıdır. Bu da ancak doğru ve iyi seçilmiş bir modelle gerçekleşir.

Çocuk eğitiminin kültürümüzdeki yerini belirlerken, çocuklara yönelik atasözlerine bakmak gerekir: “Çocuğa iş buyuran, ardına kendi düşer (Çocuğa iş, ardına sen düş / Çocuğu işe sal, ardınca sen var.) Bu atasözünde çocuğa uzaktan takiple uygulamalı eğitim yaptırılması belirtilir. Durum günümüz çağdaş eğitim sistemiyle örtüşmektedir. Diğer yandan “Çocuğun bulunduğu yerde dedikodu (gıybet) olmaz.” atasözü ile de model davranışlara dikkat çekilir. “Çocuk büyütme taş kemirmek gibidir.” atasözünde de çocuğun yetiştirilme sürecinin ne denli zor ve meşakkatli bir iş olduğu belirtilir. Türk kültüründe bu ve benzeri sözlerin sayısı bir hayli fazladır. Bunların önemli bir kısmı sözlü kültürde yaşamaya devam etmekle birlikte, çocuklara yönelik yayınlarda ana fikir olarak da kullanılmaktadır.

Çocuk edebiyatı kavramı çerçevesinde Türk edebiyatçılarının doğrudan ve dolaylı yayın yaptıkları, yazarlarımızın önemli bir kısmı çocuğa yönelik ilkesini yeterince göz önünde

bulundurmasalar da çocuk için eserler kaleme aldıkları görülmektedir. Özellikle 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde bu türden çalışmalara sıkça rastlanmaktadır.

Çocukluk, insanoğlunun yaşam sürecinin önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Hayatın diğer bölümlerinde olduğu gibi çocukluk döneminin de kendine ait özel bir yapısı bulunmaktadır. Yazarlarımız çoğu zaman bu süreçleri görmezlikten gelerek insana bütün olarak bakma ve tek bir çerçeveye oturtma çabası içerisine girmektedirler.

Çocuğun yer aldığı veya çocuktan bahseden her eserin çocuk edebiyatı ürünü olmayacağı bilinmektedir. Çocuğun ilgi, ihtiyaç ve beklentileri esas alınarak eserlerin bu yönde yazılması gerekmektedir. Çocuğun gelecekte nasıl bir birey olacağından çok bulunduğu dönemi daha sağlıklı geçirmesi ve geleceğe hazır hâle gelmesi; diğer söyleyişle bulunduğu yaş grubunun var olma gereklerini doğru ve amaca uygun yaşaması sağlanmalıdır. Bunun için her bir çalışmanın özel bir ilgi ve dikkatle yapılması gerekir.

Kimi edebiyatçılarımız kaleme aldıkları eserlerinde çocuğu konu edinerek, onun eğitiminde uyulması gereken bazı temel kuralları dile getirirler. Bunların büyük bir kısmı yazıldığı dönemin gerçekleriyle örtüşse de çağdaş eğitim anlayışıyla bağdaşması mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında meseleyi iki temel başlık altında değerlendirmek daha doğru olacaktır. Birincisi, yazarların kendi döneminin eğitim anlayışını ve bu anlayışın gerekliliklerini ne ölçüde eserlerinde yansıtmışlardır, sorusunun cevabıdır. İkincisi ise, bu eserlerde ele alınan çocuk eğitimine ait görüşlerin günümüz eğitim anlayışıyla ve çocuk yetiştirilmesiyle örtüşüp örtüşmediğinin ortaya konulmasıdır.

NÂBÎ'NİN HAYRİYYE ADLI ESERİNDE ÇOCUK EDEBİYATI VE ÇOCUK EĞİTİMİ

17. yüzyılın şairlerinden biri olan Nâbî, Türk edebiyatında eserleriyle ve kişiliğiyle önemli bir yere sahip olmuş yazarlarımızdandır. Nâbî'nin dili, anlatımı ve üslubu kendine özgüdür. İyi bir gözlemci, etkili bir anlatımcı olması ve söze hâkimiyeti, onu

farklı kılan niteliklerinden bazılarıdır. Nâbî'yi farklı kılan bir başka özellik ise, döneminde pek rastlanmayan fikir unsurlarına eserlerinde yer vermiş olmasıdır. Bundan dolayıdır ki, eserlerinin birçoğunda sanat kaygısını bir kenara bırakarak sözü etkili ve kalıcı kullanma yolunu tercih eder.

Nâbî'nin topluma yönelik ve toplumun ilgisini çekmeyi amaçlayan ifadeleri kendisini diğerlerinden farklı kılmaktadır. Yenilikçi, aydınlatıcı, günümüz tabiriyle aydın kimliğine sahip bir kişiliğe sahip olan Nâbî'yi, döneminin diğer sanatçılarından ayıran bir başka özelliği de düşüncelerini açık, yalın ve doğrudan söylemesidir. Kimi zaman felsefi derinliği olan söyleyişe ve ifade gücüne sahip olduğunu gösteren eserleri olsa da genellikle tecrübeyi aktarmayı tercih eder.

Nâbî, hayatı boyunca eğitimi, yetişmeyi ve geleceğe hazır olmak için gerekli şartların yerine getirilmesini önemsemiş ve bu konuda birçok eser kaleme alır. Eserlerinde eğitimin önemi ve gerekliliğini sık sık dile getirerek bu süreç içerisinde kimlerin hangi sorumluluğu nasıl yerine getireceğini somutlaştırmaya çalışır. Bunun için model sunma, örneklendirme ve karşılaştırma yolunu tercih eder.

Nâbî'nin eğitime yönelik eserleri içerisinde dikkate değer eseri "Hayriyye"sidir. Bu eser "Hayriyye-i Nâbî" adıyla şöhret bulmuş, uzun yıllar çocuk eğitimiyle uğraşanların el kitabı hâline gelmiştir. Eserin edebî niteliği de oldukça önemlidir. Her ne kadar öğüt niteliğiyle kaleme alınsa da eserde yazarın yönlendirmeleri, onun bu konudaki birikimini ortaya koymasından önemlidir. Bu eser, devrin çocuk eğitimiyle ilgili algısını ortaya koymanın yanında dönemin sosyal hayatıyla ilgili de çok belirgin ipuçları vermektedir. Nâbî, Hayriyye'sinde, çocuğa ait nitelikleri belirlerken onun yetişme tarzlarını ele almaktadır. Bu ele alışı, mukayeseli bir anlatıma ve biçimleyici bir anlayışa sahiptir.

Hayriyye, teknik olarak Divan şiirinin mesnevi nazım şekliyle ve aruzun "feilatun feilun" kalıbıyla kaleme alınmıştır. 1674 beyitten meydana gelen bu eserde devrin çocuk edebiyatı anlayışı, çocuk eğitimi yönündeki düşünceleri ve çocuğun kim olduğuna yönelik tanımlamaları dikkat çekicidir (Pala, 2003).

Çocuğun anne-babası ve soyu, onun geleceği açısından önemlidir. Dünya toplumlarında önemsenen soy algısı, Türk toplumunda da önemsenmiştir. Nâbî de çocuk gelişiminin ve çocuk eğitiminin önemini ortaya koyarken öncelikle bunun soy bağlılığıyla olan ilişkisini ele alır:

“Hamdü-li ’lleh nesebün âlîdür

İlm ile cedd ü ebün âlîdür” (82)

“Çok şükür soyun yücedir ve baban ile ataların da ilim ile yükselmişlerdir.” beyitinden de anlaşılacağı gibi Nâbî, çocuğunun nasıl bir soydan geldiğini hatırlatır. Bu özelliklerinden ötürü, onun ileride saygın ve iyi bir birey olması kaçınılmazdır. Doğuştan gelen bu özellikler, onun gelecekte bu özelliklerinin üzerine kattıklarıyla daha da mükemmel biri olmasına fırsat verecektir. Bu anlayış, klasik çocuk eğitiminde öteden beri kabul gören ve benimsenen bir anlayıştır. Eğer çocuğun atası, ailesi iyiye onun da iyi; kötüye çocuğun da kötü olma ihtimali dile getirilmiştir. Bu durum, çocuk eğitimi sürecinde ailenin önemini ve merkezdeki rolünü vurgulaması bakımından dikkat çekicidir. Konu ile ilgili dilimizde soyun önemini belirten birçok deyim ve atasözünün bulunduğu gerçeğinden hareketle, Nâbî’nin ilk olarak buna temas etmesi dikkat çekicidir. Örneğin, “ Asıl azmaz bal kokmaz; kokarsa yağ kokar, çünkü aslı süttür.” atasözü asaletin ve soyun önemini vurgulamaktadır. Diğer yandan “Ot kökün üstüne biter.” atasözü de yine soyun önemini belirtmektedir.

Nâbî, çocuğun yetiştirilmesinde soyun önemini ele alırken çocuğun yetiştirilmesinde ailenin bulunduğu sosyal çevre ve konumun önemini de vurgular. Günümüzde bunun önemi daha çok anlaşılmalı ki, aileler çevre tercihlerini ve sosyal konumlarını belirlerken çocuklarının geleceğini önemsemektedirler ve bu yönde çaba harcamaktadırlar. Zaten Nâbî de bu hususu şöyle ifade etmektedir:

“Her ne var cevher-i zâtî bende

Cümle mecmu’u müheyyâ send (86)

“Bendeki özelliklerin ve şahsî erdemlerin hepsi sende aynıyla mevcut”. Nâbî, kendisinde olan özellik ve erdemlerin çocuğunda da bulunduğunu iddia ederek yukarıdaki görüşümüzü doğrulamaktadır.

İnsanoğlu tarihin en eski dönemlerinden başlamak üzere, kendisinde ve başkalarında bazı özelliklerin olmasını arzu etmiştir. Bunlar, öz değerler ve özel değerler olmak üzere iki farklı yapı arz etmekte, kimi zaman da birbirinin yerine kullanıldığı da görülmektedir.

Değer, insanın ihtiyaç duyan, isteyen, amaç edinen bir varlık olarak eşyayla bağlantısında ortaya çıkan veya beliren olgudur. Değerler, ahlakta, estetikte, iktisatta ve felsefede yer alan önemli ve kullanım alanı oldukça geniş bir kavramdır. İnsanın varlık yapısının, varlık dünyasının anlaşılmasında, kavranılması ve açıklanmasında değerler çok önemli bir yere sahiptir (Kılıoğlu, 1990:306). Değerlerin bir kısmı öğrenildiği gibi, önemli kısmı da yaşanılarak elde edilir. Değerleri öz ve özel değerler olmak üzere iki kısımda ele alabiliriz.

Nâbî Hayriyye’de birçok değere yer verir. Ele aldığı değerler şunlardır: Erdem, yüksek ahlâk, güzel yaratılış, ilim-ilim kazanma, feraset (sezgi). Bu değerlerin, sadece çocukta değil bütün insanlarda da bulunması gerektiğine işaret eder. Yetişkinlerde bu değerlerin olmaması hâlinde çocuklarda da olmayacağını belirtir. Böylece çocuklar da yetişkinler aracılığı ile bu değerleri öğrenmiş ve hayatlarına uygulamış olacaklardır. Nâbî, eserlerinde bu değerlere neden önem verdiğini şöyle ifade etmektedir:

“İtmek için sana âvîze-i gûş

Olmak için sana sermâye-i hûş” (92)

“Kulaklarına bir küpe olsun diye ve sana akıllıca bir sermaye olması için...” Şair, söylediklerinin çocuğunun yaşamında sermaye olması arzusunu taşımaktadır. Bilindiği gibi çocuk, yetişkinleri model alarak geleceğini oluşturmaktadır. Günümüzde modern eğitim bilimi uzmanlarının da üzerinde durdukları en önemli hususlardan biri, çocuğun rol model oluşturmada örneklerin iyi seçilmesi gerektiğidir. Yanlış seçilen bir rol modelin çocuğun geleceğini olumsuz etkilemesi kaçınılmazdır. Nâbî, bu anlamda hem

söz hem de eylem açısından çocuğun nasıl bir rol model tercih etmesi gerektiğini ifade etmenin yanında, çocuğun gelecekte oluşturması gereken kişilik özelliğine de dikkat çeker. Zaten eserin adının da bu niteliğe uygun olması için:

“Kisve-i nazma kodıkda hâme

Eyledün nâmını “HAYRÎ-NÂME” (96)

“Kaleme nazım elbisesini giydirince adını da HAYRÎ-NÂME koydum.” demektedir. Eserin adının hayır ifade eden, yararlılık ifade eden söz anlamında kullanılmasındaki gerekçe de niyeti ortaya koymaktadır.

Çocuk eğitimi ile ilgili geçmişte uygulanan genel yöntem, çocuğun yetişkine benzetilmesidir. Bu yöntemde, çocuğun ruh dünyası, gelişimi çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Modern çocuk eğitimiyle taban tabana zıt bir uygulama olan bu yöntem, uzun yıllar uygulanmış; günümüzde de kimi aileler tarafından uygulanmaya devam etmektedir. Nâbî'nin eserini de bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Nâbî çocukla ilgili davranışları, geleceğine yön verecek başlıklar altında ele alır. Bu başlıklar iki temel konu etrafında toplanmaktadır. Birincisi, mutlak yerine getirilmesi; ikincisi de bunların gerçekleştirilmesi için olması gereken şartlardır.

Nâbî'ye göre çocuk, öncelikle İslam'ın temel prensiplerini çok iyi bilmeli ve bunları yerine getirmelidir. Ona göre dünya bir binadır. Bu binanın en özel yapısı da İslam'dır. O nedenle, bu yapının içinde bulunanlar çok rahat ve huzurlu; dışında olanlar ise fukaralıklarla ve kötülüklerle yüz yüzedir. Çocuğun mutlu olabilmesi için İslam binası içinde bulunması, bir başka deyişle Müslümanlığın gereğini yerine getirmesi gerekmektedir. Bunu yapabilmek için de çocuk bu gereklerin neler olduğunu çok iyi öğrenmelidir. Nâbî, çocuk eğitimi için ilk şartı temel İslam prensiplerini çok iyi bilmek olarak belirler. Nâbî,

“İtdi endâze-i hikmetle kıyâm

Penc-erkân-ı binâ-yı İslâm

“İslâm yapısının beş temeli hikmet ölçüsüyle yükseldi.” demektir. Bu hikmetlerinin her birinin kendine özel ve özgü anlamları vardır. Öncelikle çocuk bunları bilmeli ve gereğini yerine getirmelidir. Aslında Nâbî'nin çocuğunun İslam prensiplerini çocuğun bilmesini arzu etmesinin asıl nedeni, inancın bir gereği olmakla birlikte, bu prensipleri bilmekle birlikte, çocuğun kazanacağı olumlu davranışlarının temelini de bu prensipleri yerine getirmekle mümkün olacağına inanmasıdır. Eğitim açısından bakıldığında, Nâbî'nin yaklaşımı tartışılabilir. Ancak, süreç açısından değerlendirildiğinde, bu beklentilerin doğru karşılanması gerektiği söylenebilir.

Bu bina içre olan râhatdur

Taşrası pâ-zede-i âfetdür” (107-108)

“Bu binanın içinde olan kişi rahattır. Dışı ise fenalıkların ayakları altında kalmıştır.” derken yukarıdaki ifadesini somutlaştırmıştır. Nâbî'nin bu yaklaşımının aslında sadece çocuklar için değil, her Müslüman için bilinmesi ve yerine getirilmesi gereken hususlar olduğu açıktır. Şair, bu görüşlerini çocuklarla ve çocuk eğitimiyle özdeşleştirerek, özellikle geleceğe yönelik hazırlık yapmanın ve bu hazırlık için uygulanması gereken prensipleri ortaya koymaktadır.

Klasik eğitim anlayışında çocuk, ayrı ve özel bir yaş grubu olarak düşünülmemiş, onun kendine özgü bir algı ve anlayışa sahip olduğu göz ardı edilmiştir. Çocuğun, küçük yetişkin modeli olması gereği, bir başka söyleyişle yetişkinde bulunması gereken bütün özelliklerin onda da bulunması arzu edilmiştir. Bu yüzden, başta Nâbî olmak üzere, dönemin birçok yazar ve şairi, çocuğun gelecekte nasıl bir birey olması gereğine daha çok önem vermiş ve görüşlerini bu yönde ifade etmişlerdir. Zaten Nâbî'nin çocuğun İslam'ın beş şartının yerine getirilmesini öncelikler arasında ele alması, bir durum tespitinden çok gelecek endişesinden kaynaklanmaktadır.

Çocuk eğitiminde manevi değerlere hangi dönemde, nasıl yer verileceği hususunda yapılan araştırmalar, toptancı yaklaşımı reddetmektedir. Çocuk gelişiminin her dönemi farklı anlayış ve algılayışlara sahip olduğundan, Nâbî'nin teklifinin tutarlılığı tartışma konusudur. Ancak, ebeveynlerin takındıkları tutum ve davranışların çocuğun inanç ve

uygulamalarına olumlu veya olumsuz etkileri olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Her ne kadar önceleri 0-8 yaş aralığında bilinçli bir tercih söz konusu değilse de daha sonraki dönemlerde çocukların bazı değerleri fark ederek yerine getirdiği bilinmektedir.

Nâbî'nin dikkate aldığı bir diğer önemli husus da çocuğun eğitim süresi içerisinde yerine getirmesi gereken mutlak şartları gerçekleştirebilmek için hangi özelliklere sahip olması gerektiğidir:

“Sa’y kıl ilm-i şerife şeb ü rûz

Kalma hayvân-sifât ol ilm-âmûz (279)

“Gece gündüz şerefli (mukaddes), ilimlere çalış ve hayvan gibi cahil kalma da ilim öğrenen ol.” beyitinde de ifade ettiği gibi bunun ilim öğrenmekle mümkün olabileceğini, ilim yolunda çalışmanın insanı yükselteceğini, o yüzden bu yolda çalışmanın birçok hayırlı davranışın da önünü açacağını ifade eder.

Çağdaş eğitim açısından bakıldığında Nâbî'nin yaklaşımının ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Bilindiği gibi, çocuğun yetiştirilmesinde belli temel unsurlar ve bunların uygulanmasında gerekli şartlar söz konusudur.

Nâbî, çocuk yetiştirilmesinde öğrenmenin öneminden yola çıkarak ilim öğrenmenin gereğine dikkat çekerek şöyle der:

“Bilmek elbetde değil mi Ahsen

Sorsalar ben anı bilmem dimeden

“Bir şeyi bilmek, sorulduğu zaman “Ben onu bilmiyorumdemekten daha güzel değil mi?”

Hazretün nâsa budur telkîni

“Utlubü'l-ılme velev bi's-Sîni”

“Peygamber Efendimiz'in insanlara telkini “İlim Çin'de de olsa gidip alınız,” hadisidir.”

İtme âr örgeñ okı ehlinden

Her şeyin ilmi güzel cehlinden” (296, 297, 298)

“Bir şeyi ehlinden öğren ve bunu yaparken unutma. Çünkü her şeyin âlimliği, cahilliğinden daha iyidir.”

Öğrenme bir süreçtir. Çocuk değişik şekillerde bu süreci tamamlar. Genellikle aile, çevre ve okul üçgeni içinde gerçekleşen bu öğrenme sürecinde birinin diğerine karşı önemi (aile, çevre, okul) zaman zaman artabilir ya da eksilebilir. Ancak her biri bir diğeriyle ilgilidir. Nâbî de bunu “İster halk ister padişah olsun herkes mutlak bir öğreticiye ihtiyaç duyar” şeklinde ifade etmiştir. Bu nedenle, Nâbî öğrenme sürecini öğretenele somutlaştırmaya çalışır.

“ Ger reâyâ vü gerek sâhib-i tâc

Lâ-büd olur ulemâyâ muhtâc

“Gerek yönetilen halk olsun; gerek yöneten padişah, muhakkak âlimlere daima muhtaç olurlar.”

Sarf u nahv u Arabiyyet lâzım

Arabî bilmege âlet lâzım (307,314)

“Sarf, nahiv ve Arapça bilmek lazım. Arapça öğrenmek için de vasıta gerekir.” beyitlerinde de görüldüğü gibi bu süreçte öğretenele yani âlimlerin rolünü vurgular.

Öğrenme sürecinde manevi bilgilerin de öğrenilmesine temas eden Nâbî, bu hususta özellikle insanoğlunun sadece dış dünyayı öğrenmesinin yeterli olmayacağını belirtir. İnsanın kendi iç dünyasına ait bilmesi ve öğrenmesi gereken temel prensipleri ortaya koyar. Aslında insanoğlunun davranışlarını biçimlendiren ve onları yönlendiren en önemli unsurlar iç dünyaya aittir. Nâbî, bu noktada manevi ilimleri ariflik kavramıyla özdeşleştirir. Arif olmak için ise bir marifet sahibine ihtiyaç vardır. Marifet sahipleri bu bilgileri elde ederken çok büyük çileler çekmişler ve bu bilgileri öğretme konusunda da büyük aşk içerisinde olmuşlardır. Nâbî’ye göre bir çocuğun yetiştirilmesinde zahiri

bilgilerin yanında batına ait bilgilere de ihtiyaç vardır. Nâbî, bunun önemini şu şekilde belirtir:

“Öyle bir ilme çalış kim mutlak

Anı bir sen bilesin bir dahi Hak (324)

Öyle bir ilme çalış ki gerçekte onu bir sen bilmelisin, bir de Allah”. Görüldüğü gibi, bu bilginin kişiye özel ve ancak kişiyle Allah arasında bir bilgi olduğu anlaşılmaktadır.

Özetleyecek olursak Nâbî, öğrenmenin maddi ve manevi olmak üzere iki cephesi üzerinde durmakta; her birinin diğerinden farklı bir sisteme tabi olduğunu ortaya koymaktadır. Çağdaş eğitim sisteminde de bu anlayış uygulanmakta, çocuğun yetiştirilmesinde ahlâki değerlerle diğer değerler birbirinden farklı oluşturulmaktadır.

Nâbî'nin ilim öğrenmeye önem vermesine, ondan asırlar önce Yunus Emre de farklı bir açıdan bakar. Yunus ilim öğrenmeye, kişinin kendisini bilmesi açısından yaklaşır. Bu yaklaşımıyla, öğrenmenin sadece bilmekle ilgili olmayıp hayatın bütün aşamalarına uygulanmasıyla gerçekleşeceğini ifade eder.

Öğrenmede çevrenin önemli bir faktör olduğu düşüncesi birçok eğitim uzmanı tarafından kabul gören bir anlayıştır. Öğrenme, birey ve onun bulunduğu çevrenin karşılıklı etkileşimi sonucu oluşmaktadır (Alkan, Kurt, 1998). Eğitim ortamı, öğrenme-öğretme etkinliklerinde, öğrenmenin daha verimli olmasında önemli bir etkidir. Dolayısıyla, öğretimin etkili bir şekilde gerçekleşmesinde en önemli öğelerden biri çevredir (Büyükkaragöz, Çivi, 1999). Öğretim ortamı bireyin öğrenmesi için uygunsa öğrenme daha başarılı ve yeterli olurken ortam uygun değilse öğrenme daha başarısız ve yetersiz olmaktadır. Bu öğrenme ortamı da, bireyin fiziksel, duygusal, zihinsel, toplumsal yönden etkileşimde bulunduğu alandır. Nâbî ise mekânı, çağdaş eğitim anlayışından farklı bir şekilde yorumlayarak, öğrenme ortamına uygunluğu açısından değil gerekliliği ve sağlayacağı imkânlar açısından ele almıştır. Bu noktada da İstanbul ve İstanbul'a ait özellikleri sıralamış; neden İstanbul'da bulunması gerektiğini çocuğuna şöyle ifade etmiştir:

“İlm ile ma’rifete cây-ı kabûl

Olmaz illâ ki meger İstanbul

“İlim ile marifetin kabul gördüğü İstanbul gibi bir şehir bir daha, asla bulunamaz.”

Her kemâl anda bulur mi’yârın

Her hüner anda görür mîkdârın (365, 370)

“Her olgunluk, derecesini onda bulur; her hüner, boyunun ölçüsünü onda görür.”Nâbî’nin yaşadığı devirde, İstanbul o dönemin şartlarına göre en iyi imkanların bulunduğu şehir olmanın yanı sıra eğitimin de merkezi konumundaydı. Buradan hareketle, Nâbî’nin çevreye, öğretim ortamının uygunluğu olarak değil gereklilik ve sağladığı imkânlar açısından bakmasının onun aslında eğitimine verdiği önemden kaynaklandığını düşünülebilir.

Nâbî, çocukta bulunması gereken temel nitelikler konusunda bazı tespitlerde bulunur. Bunlardan birisi, aç gözlülüğün, aşırı hırs ve isteklerin çocukta olmaması gerektiğidir. Ona göre çocuk her gördüğünü istememeli ve isteklerinde aşırıya kaçmamalıdır. Günümüzde de bu konu üzerinde durulmaktadır. Çocukların istekleri bilinçsiz olarak yerine getirildiğinde sosyal hayatta davranış bozuklukları, tutarsızlıklar gösterdikleri tespit edilmiştir. İşte Nâbî,

“Âcizün lütfidecek hâli mi var

Sana bahş eyleyecek mâli mi var (487)

“O acizin lütfedecek hali mi var, yahut sana bağışlayacak malı mı var?” beyitinde de ifade ettiği gibi çocuğa hitap ederken her gördüğüne istek duymaması gerektiğini belirtir. Eğer buna devam ederse ileride çok büyük sıkıntılar çekeceğini ifade eder. Nâbî, her ne kadar bu değerlendirmesini İslami temel prensipler içerisinde ortaya koysa da aslında bunlar çocuk eğitimi açısından son derece önemli ve gerekli olan hususlardır. Nâbî, çocuğa:

“Çeşmüni hâturunu eyle ganî

Kerem it olma gedâ-çeşm ü denî (503)

“Gözünü ve gönlünü zengin tut. Kerem et (lütfen) aç gözlü ve aşağılık olma.” derken bu hususta noktayı koymuş olur.

Aç gözlü olmamanın yanında tok gözlü ve paylaşımcı olmak da önemli bir davranış biçimidir. Bu davranışlar çocukluk dönemiyle birlikte başlar daha sonraki dönemlerde somut davranışlar şeklinde kendini bulur. Özellikle paylaşımına açık olmayan çocukların ilerleyen dönemlerde sosyal birey olma özelliği göstermeleri mümkün olmamaktadır. Bu tip çocukların aşırı bencil ve kendilerinden başkasını yok sayan yetişkinler olarak ortaya çıktıkları görülmektedir. Nâbî de bu durumu:

“Zimmet ü himmete bil va'deyi deyn

Va'de hulf itmegi bil zâtuna şeyn (507)

“Zimmetinde bulunana ve himmete vade vermeyi borç bil. Vaat ettiğinden geri dönmeyi kişiliğine kusur say.” beyitinde ifade etmiştir. Paylaşan, veren ve bu duyguyu edinen çocuğun önemi görülmektedir.

Az konuşup çok dinlemek insanların sahip olması gereken önemli özelliklerden biridir. Az konuşarak söylenenlerin değerli olması sağlanır. Toplumumuzda gereğinden fazla konuşan insanların söylediklerinin bir anlamı olmadığı anlayışı vardır. Nâbî de Hayriyye'de oğluna az konuşup çok dinlemesi gerektiğini şu şekilde açıklamıştır:

Sözde olsun sana düstûr-ı amel

Mânî-i nükte-i “Mâ kale vü dell”

“Söz söylerken sana ‘söylediği az mânâsı çok’ hikmetinin mânâsı bir gidiş yolu olsun.

Olur insânda zebân bir iki gûş

Sen dahi söyle bir ol iki hamûş (610, 611)

“İnsanda bir dil, iki kulak vardır. Öyleyse sen de bir söyle, iki sus.”

Sabır insanda bulunması gereken erdemlerden biridir. Toplumda genel olarak, insanın sabrederse istediklerine ulaşabileceği düşüncesi hâkimdir. Bu yönde atalarımız çeşitli atasözü ve deyimler söylemişlerdir. Nâbî de bu konuya dikkat çekerek oğlunu aceleci olmaması için uyarır ve ona sabırlı olması gerektiğini söyler:

Sabr kıl itme umûrunda şitâb

Sabr miiftâh-ı ferecdür ber-bâb

“İşlerinde acele etme, sabret. Sabır kapı üzerinde duran, sıkıntılardan sonraki sevinç anahtarıdır.”

Sabrdur ukde-küşâ-yı her kâr

İrişür sabr ile subha şeb-i târ (1032,1034)

“Her işin düğümünü çözen sabırdır. Karanlık gece bile sabreder de sabaha erişir.”

Nâbî çocukta bulunması gereken özelliklerin yanında bulunmaması gereken özelliklerden de bahsetmektedir. Yalan ve ikiyüzlülüğün kötülüğünü anlatarak her zaman yalan ve ikiyüzlülüğün uzak durması gerektiğini belirtmiştir:

Kitbdür asl-ı fesâdât-ı umûr

İrtikâb itmez anı ehl-i şuûr (839)

“Bütün işlerin bozukluğunun aslı, yalandır. Akıl sahibi kişiler onu yapmaz.” Ayrıca, Nâbî oğluna yalancı ve ikiyüzlü kişilerle arkadaşlık etmemesi gerektiğini de belirtip o kişilerden her zaman zarar geleceğini ifade etmiştir. Çocuğun kişiliğinin oluşmasında edindiği arkadaşların rolü de oldukça fazladır. Öyle ki atalarımız “Bana arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim.” diyerek arkadaş seçiminin, arkadaşlığın ne kadar önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Ahlaki değerler açısından baktığımızda Nâbî, çocuğunda ana hatlarıyla şu özel değerlerin bulunmasını arzu etmektedir: Mülayim gönüllü ve derviş yaratılışlı, alçak gönüllü, güzel ahlâklı, güler yüzlü, tatlı dilli olmak. Bütün bunlardan yola çıkarak Nâbî'nin eserinde kısaca ele aldığımız temel eğitim değerlerinin önemli bir kısmının

evrensel değerler olduğu görülmektedir. Eserden yola çıkarak çocuklarımızın yetiştirilmesinde çok özenli ve dikkatli olmamız gerektiği, onların hem beden hem de ruhen sağlıklı olarak gelişmesinde ailelere büyük sorumluluk düştüğünü söyleyebiliriz.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Çocuk eğitiminde, birçok etken faktörün olduğu bilinmektedir. Bunların başında, çocuğun iyi bir geçmişe ve buna paralel olarak da geleceğe sahip olması gelmektedir. Geçmişinden haberdar olan çocukların, Nâbî'nin tabiriyle geleceklerini oluşturmada da başarılı olması kaçınılmazdır. İnanç, ahlâk, gelenek ve kültürel değerlerin çocuğa kazandırılması, aileden başlayarak iyi bir eğitim ve onlara yönelik kaleme alınmış iyi edebi eserlerle mümkün olacaktır. İşte Nâbî bu bakımdan Hayriyye adlı eseriyle önemli bir görevi yerine getirmiştir.

Nâbî, eserinde oğlu aracılığıyla bütün çocuklara hitap etmiştir. İleri sürdüğü görüşlerin tamamı, sadece kendi döneminde değil, günümüzde de toplumsal değer yargılarının çocukta olumlu bir şekilde yerleşmesi açısından dikkat çekicidir. Sonuç olarak Nâbî, bu eseriyle insanı ve insana ait nitelikleri çocuktan başlayarak, insanın bütün hayatında var olması gereken faziletler olarak ele alırken, eğitim ve çocuk eğitiminin önemini de ortaya koymuştur.

Nâbî'nin yaptığı tespitleri ana hatlarıyla değerlendirecek olursak, çocuğun kendisinden çok, onun gelecekte nasıl bir insan olacağı önemlidir. Eğitim bilimi açısından ve günümüz eğitim anlayışıyla Nâbî'nin görüşleri uyuşmasa bile, eserinde alınan görüş ve önerilerin dikkat çekici olduğunu belirtmeliyiz.

KAYNAKLAR

- Alkan, C. ve Kurt, M. (1998). *Özel öğretim yöntemleri; Disiplinlerin öğretim teknolojisi*. Ankara: Anı.
- Bilkan, A. (2007). *Nâbî hayatı-sanatı-eserleri*. Ankara: Akçağ.
- Büyükkaragöz, S. S. ve Çivi, C. (1999). *Genel öğretim metodları; Öğretimde planlama ve uygulama*. İstanbul: Beta.

- Karahan, A. (1987). *Nâbî*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kaplan, M. (2008). *Hayriye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Kocatürk, V. M. (1964). *Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: Edebiyat.
- Mengi, M. (1991). *Divan şiirinde hikemî tarzın büyük temsilcisi Nâbî*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Pala, İ. (2003). *Yusuf Nâbî Hayriyye*. İstanbul: L & M Kitaplığı (İncelenen eserdeki beyit numaraları bu baskıya aittir.).
- TDK Türkçe Sözlük (1998). (9. baskı). C. 1, Ankara.
- Tökel, D. A. (2004). Divan şairi Nâbî ve popülizm eleştirisi. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, S. 57, Kasım.
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2002). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ.
- (1990). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi I*. İstanbul: Nesil Matbaacılık Yayıncılık.

SUMMARY

The importance of education in general and child education in particular is being attached more and more importance. Child education, which has been very important in the West, became prominent after the 19th Century in Turkey along with other countries. Especially writers of the Tanzimat Period (The political reforms made in the Ottoman Empire in 1839) attached significant importance to child education. Although publications on child education and literature can be found in England dating back to the 15th Century, it is seen that more effective publications were made in the 18th Century. This understanding that emerged in England then spread to all other countries.

Among the very first works in children's literature is "Emilie" written by Rousseau. His contemporary Nâbî also engaged in children's literature. "Hayriyye", written by Nâbî, is of importance in that it reflects the characteristics of the period in terms of child education. The author addresses in this book what need to be done for upbringing of a child and what elements are important in child education and why they are important. He presents both his own understanding and the understanding prevalent in the period.

Nâbî juxtaposes qualities related to the child and explains why the child needs to have each of these qualities. He also points to the importance of each quality in terms of the characteristics it will endow the child in the future.

In the book, "Islamic" principles are presented first, and it is suggested that Islamic qualities should be prioritized in child education. Then, roles of mothers and fathers are put and lines are drawn in terms of their responsibilities.

Nâbî, like contemporary pedagogues, points to the triangle of family, environment and school in child education and puts special emphasis on the importance of environment and family. He expresses how these structures are important in terms of the acquisition of values.

Nâbî's work shows that a significant portion of approaches to child education has not changed over time.

As is stressed in the article, Nâbî points to the necessity of attaching importance to the child's education in order to prepare him for the future and lays special weight on nobility in his book consisting of 1674 couplets. The fact that nobility is an issue on which importance is attached not only in the Turkish culture but also in the world could be the reason Nâbî cares about the nobility of the family of which the child is a member.

Nâbî addressed values in two main groups: basic values and special values. Attaching particular importance to special values such as virtuousness, high morality, good disposition and knowledge-acquisition; he discusses why a child should possess these values.

Although it is known that didactic approaches are generally found inappropriate in child education, this approach of Nâbî to child education is in concert with his expectations from education. In Hayriyye, he discusses the characteristics that a child needs to possess, on the one hand, and why he should possess them, on the other hand. Nâbî stresses on certain stages of child education in terms of teaching and learning processes, and he frequently points to the importance of each process in itself.